

**ІСТОРІЯ ПРОТЕСТАНТИЗМУ В УКРАЇНІ 1930-Х РР.
(ЄВАНГЕЛЬСЬКІ ХРИСТІЯНИ І БАПТИСТИ, П'ЯТИДЕСЯТНИКИ,
АДВЕНТИСТИ)**

Сергій Спащанський

Науковий керівник:
Віталій Крижанівський

Після проголошення незалежності України у науковій історичній літературі збільшився інтерес до історії протестантизму, зокрема до баптизму, євангелізму, адвентизму, п'ятидесятництва. Почали з'являтися праці з дослідження конфесій.

Відомими дослідниками, яких цікавила історія минулого і які вивчали протестантизм в Україні, завдяки яким з'явилася низка праць з досліджуваної теми є: В. Франчук, М. Усач, В. Ткаченко, О. Парасей, М. Жукалюк, Л. Коваленко, Я. Кротов.

Метою цієї статті є короткий виклад історії протестантизму в Україні 1930-х рр., де було виокремлено декілька напрямків дослідження: євангельські християни і баптисти, п'ятидесятники, а також адвентисти.

Початок 1930-х рр. в історії протестантизму в Україні ознаменувався початком релігійних утисків громад віруючих. Ще у квітні 1929 р. радянська влада ухвалила постанову «Про релігійні об'єднання», в якій йшлося про те, що релігійні організації, проповідники, активісти є політичною агентурою і шпигунськими організаціями міжнародної буржуазії. До них зараховувалися баптисти, євангелісти, адвентисти і методисти. Потрібно було обов'язково реєструватися релігійним товариствам.

Місіонерська праця та релігійна пропаганда заборонялися. Заборонялося надавати матеріальну підтримку членам церкви, створювати каси, кооперативи, виробничі артілі, а також мати біблії, літературні, трудові та інші відділи, гуртки та групи [1].

У період з 1930–1935 рр. випробування торкнулись насамперед відповідальних працівників євангельських християн і баптистів, регіональних відділів та деяких видатних проповідників Євангелія. З відсутності працівників та нестачею коштів Всеукраїнський союз баптистів припинив свою діяльність ще у 1929 р.

До 1931 р. більшість церков припинила свою діяльність. Обслуговування церков служителями стало практично неможливим, оскільки для відвідування церкви потрібно було мати особливий дозвіл представників влади. Самостійне відвідування каралося в адміністративному порядку. У 1931р в Україні налічувалося менше 10-ти офіційно діючих церков [4].

Деякі церкви баптистів і євангельських християн проіснували до 1936 р. і навіть до 1937 р., церква у Вінниці діяла до 1936 р., декілька церков у Дніпропетровській області діяли до 1937 р., церкви міста Харкова в 1940 р. об'єдналися в одну церкву [2].

З 1937 р. розпочалася друга хвиля гонінь, яка тривала до початку Великої Вітчизняної війни [4]. До кінця 30-х рр. ХХ ст. в тюрмах і таборах знаходились багато відомих діячів Союзу баптистів і євангельських християн. Із України були такі відомі діячі: А. Костюков, О. Букреєв, П. Косолапов, Р. Хом'як, А. Нестеренко.

За відомими даними, кількість репресованих віруючих у деяких містах України становила: Дніпропетровськ – до 40 осіб, Харків – більше 10, Полтава – до 10, Кременчук – 7. Однак насправді їх було тисячі і тисячі.

Репресій зазнав відомий діяч євангельських християн – Іван Веніамінович Каргель. На початку 30-х рр. він виїхав з Ленінграду, змінивши не одне місце проживання, оселився в м. Лебедині (Сумської області) разом з своїми трьома дочками. У 1937 р. всі три дочки І. В. Каргеля зазнали репресій і він сам 88 - річний був заарештований і перебував у в'язниці м. Суми 17 діб, після чого був звільнений. Його дочка Єлизавета померла у в'язниці, а Марія та Олена після звільнення залишилися жити у Сибіру. Помер І. В. Каргель у листопаді 1937 р.

У 1933 р. був заарештований Костюков Андрій Прокопович – активний діяч і голова Всеукраїнського Союзу баптистів, його було засуджено на 3 роки, які він відбував у Сибіру в м. Маріїнську. Він повернувся 1936 р. дуже хворим на тропічну малярію. 1937 р. його повторно заарештовано і засуджено на 10 років без права листування, із заслання він додому вже не повернувся [3].

У січні 1930 р. було заарештовано членів Правління п'ятидесятницького Союзу християн євангельської віри (ХЄВ) органами спецслужб, в тому числі голову І. Ю. Воронаєва, його заступника М. В. Рюмшина, секретаря Союзу Лучинця, а також секретаря редакції журналу «Євангеліст» та члена ревізійної комісії В. Павлова [6].

Івана Юхимовича Воронаєва засудили на 8 років примусових робіт і відправили далеко в Сибір у республіку Комі. В літку 1936 р. Воронаєва направили в заслання до Калуги. У середині жовтня 1936 р. його заарештували вдруге, і немає достовірних відомостей про його смерть.

У 1932 р. був заарештований В. С. Павлов – відомий діяч, заступник голови Всесоюзного союзу ХЄВ, якого відправили на заслання в табори. Він був звільнений лише під час війни і спокійно помер 8 травня 1948 р. [7]

З моменту арешту Правління Союзу християн євангельської віри з боку органів спецслужб розпочалося відстеження та арешт майже всіх, хто мав хоч якесь відношення до діяльності братства п'ятидесятників. Насамперед заарештовували служителів та союзних благовісників [6].

За період 1930-1932 рр. були закриті всі молитовні будинки християн євангельської віри без винятку, але це не означає, що церкви зовсім перестали існувати – вони перейшли на нелегальне становище.

Відомо, що після арешту І. Ю. Воронаєва головою Союзу п'ятидесятників став Гаврило Гаврилович Понурко. У 1935 р. він продовжував поширювати по церквах вчення про позитивне ставлення до військової служби, відповідно до рішень з'їздів ХЄВ.

У період, що почався з 1930 р., саме на плечі Гаврила Гавриловича лягли обов'язки надавати піклування всьому братству п'ятидесятників, які опинилися у скрутному становищі. Також відбувався процес самоізоляції громад, процес розпаду їх на дрібні групи.

Після 1930 р. центр п'ятидесятницького руху перемістився з м. Одеси на Дніпропетровщину. Можна простежити, що до 1930 р. церкви християн євангельської віри переважали у сільських районах, але після 1930 р. осередками і центрами руху почали ставати великі міста [7].

З 1929 р. почалися переслідування адвентистів, як і інших релігійних об'єднань. У 1931 р. більшовики ліквідували центральні органи управління Церквою адвентистів сьомого дня (АСД) в Радянському Союзі, замінивши їх інститутом

Уповноважених Центральною Радою Церкви адвентистів сьомого дня. Це відбулося на пленумі Союзу АСД у 1931 р.

Рішенням пленуму передбачалось згортання діяльності адвентистської церкви в Радянському Союзі, а також в Україні, у зв'язку з активізацією політики держави по відношенню до релігії. Місцеві об'єднання, громади та спілки ліквідовувалися. По всіх областях і краях, де були громади, було встановлено управління Всесоюзного союзу адвентистів сьомого дня (ВСАСД), який налічував 17 осіб з числа управління союзу, але до 1 вересня 1934 р. їх число скоротилось до дев'яти. Частина з них пізніше було оголошено «ворогами народу» і засуджено на різні терміни.

У зв'язку з новою реорганізацією було проведено перереєстрацію громад та груп і, як відомо з протоколу засідання, їх виявилось 203 одиниці. В Україні на той час залишилося 3 уповноважені: Я. Райнер – по Київській області, Ф. Гладков – по Харківській та Дніпропетровській області та Г. Гадюкін – по Вінницькій області.

По суті процес розгрому Церкви адвентистів сьомого дня, як і інших протестантських течій до початку сорокових років практично був завершений. Деяко змінилася ситуація з початком Великої Вітчизняної війни [5].

Отже, починаючи з 1929 р., в історії протестантських течій України настали тяжкі часи гонінь і репресій. Багато молитовних будинків було закрито, а служителів та активних віруючих відправляли в табори, і не рідко їх навіть страчували.

Всеукраїнський союз баптистів припинив свою діяльність, також припинив діяти Союз євангельських християн. Правління Союзу п'ятидесятників було заарештовано, а сам Союз перейшов на нелегальне становище. Також було ліквідовано центральні органи управління Церкви адвентистів сьомого дня в Радянському Союзі.

Отже, варто зазначити, що найбільший розмах боротьби з релігією припав саме на період з 1937 – 1939 рр.

Література

1. «О религиозных объединениях»: Постановление ВЦИК, СНК РСФСР от 08.04.1929 г. URL: https://www.lawmix.ru/docs_cccp/5380 (дата звернення: 07.11.2023).
2. История евангельских христиан-баптистов: монография. Москва: Издание Всесоюз. совета Евангельс. христиан-баптистов, 1989. Т. 2. 624 с.
3. Коваленко Л. Облако свидетелей Христовых (72 биографии с фотографиями): книга. Сакраменто, 1996. 381 с.
4. Кротов Я. Путешественник по времени: книга. Одесса: Богомыслие, 2000. 246 с.
5. Парасей А. Ф., Жукалюк Н. А. Бедная, бросаемая бурей... Исторические очерки к 110-летнему юбилею Церкви адвентистов седьмого дня в Украине. Киев: «Джерело життя», 1997. 340 с.
6. Усач Н., Ткаченко В. Посланник Пятидесятницы (Иван Воронаев и сподвижники): книга. Винница : Слово христианина, 2007. 408 с.
7. Франчук В. И. Просила Россия дождя у Господа. URL: http://web.archive.org/web/20180902105154/http://anabaptist.ru/obmen/hystory/ist2/files/books/book_02/f_001.html. (дата звернення: 07.11.2023).